

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

שיעור טז: חילול שבת להצלת מחלל שבת

בשיעור הקודם עסקנו בשאלה האם מותר לחלל שבת עבור אדם שהכניס עצמו לחילול שבת?

עתה נדון בשאלה האם יש חיוב הצלה בשבת לאדם המחלל שבת, הרי אדם זה הוא כמי שפשע והכניס עצמו

לסכנה?

יש לציין, שבאחד מהשיעורים הקודמים (שיעור 4) עסקנו בשאלת היחס בין המקורות לפיקוח נפש בשבת (יחלל

עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה / יוחי בהם) כשההשלכה ההלכתית היא גם אודות חילול שבת על מי

שלא ישמור אותה.

כעת נדון בשאלה זו אך מזווית שונה - מעמדו של אדם המחלל שבת בפרהסיא לגבי הצלתו.

א. פיקוח נפש להצלת מחלל שבת בפרהסיא

1. הצגת המחלוקת

הפוסקים נחלקו בשאלה האם מותר לעשות מלאכות בשבת במסגרת פיקוח נפש על אדם המחלל שבת בפרהסיא?

ליבת השאלה היא מה מעמדו של אדם זה - האם אין לנו להתעסק בהצלתו, כדין גוי, או שמא מכל-מקום יהודי

הוא וכן יש לחוש שמא הרחר תשובה בליבו?

- לדעת הפרי-מגדים, אין לחלל שבת על כל אדם מומר המחלל שבת בפרהסיא, בין אם עושה כן להכעיס ואף אם עושה כן לתיאבון¹ -

פרי מגדים (או"ח סימן שכח משבצות זהב ס"ק ו) :

פשיטא לי, מומר לחלל שבת פרהסיא, ועכו"ם, או מומר להכעיס לדבר אחד - אין מחללין עליו שבת. ומורידין

ולא מעלין נמי אין מחללין עליו שבת.

¹ ראו : **משנה ברורה** (סימן שכט ס"ק ט) : "ישראל בעל עבירות לתיאבון, כל זמן שאין כופר בתורה, נראה דמחללין עליו שבת כדי להצילו. אבל אם הוא להכעיס, אסור להצילו אף בחול וכל שכן דאסור לחלל עליו שבת בפיקוח הגל". אך בביאור דבריו כתב **שו"ת ציץ אליעזר** (ח"ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש פרק ה אות א) : "ומסתברא דגם כוונת המשנה ברורה בזה היא רק לגבי שאר עבירות, אבל בחילול שבת אין מחללין עליו אפילו כשהוא עובר לתיאבון, כי כן מצינו לו בכהאי גוונא בסימן שפה סעיף ג, דעל הדין הנאמר שם דישאל מומר לחלל שבתות בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודת אלילים, מבאר שם המשנה ברורה בס"ק ג, דכל זה כשהוא עובר לתיאבון אבל להכעיס אפילו בשאר עבירות ואפילו שלא בפרהסיא דינו כעכו"ם. הרי דלתיאבון לחלל שבת הרי הוא כלהכעיס בשאר עבירות ואפילו שלא בפרהסיא דינו כעכו"ם בפרהסיא דינו נמי כעובד עבודה זרה. ומינה גם בנוגע לדין דידן".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

• המהר"ם שיק חולק על הפרי-מגדים, ולדבריו מומר לחלל שבת לתיאבון יש לבחון האם הוא אכן הרהר תשובה בליבו ואז יהיה מותר להציל אותו² -

שו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן קמ):

הנה הפרי מגדים... כתב דפשיטא ליה דאין לחלל שבת עבור מומר לחלל שבתות לתיאבון בפרהסיא, אף אם הוא חולה שיש בו סכנה. ולא הביא ראיה לזה.

ולפענ"ד לא ברירא לי דין זה, דאף דהוא כגוי לכל דבריו... אפילו הכי לעניין קידושין קיימא לן דקידושין קידושין. וכתב בעל התרומות והובא בשיטה מקובצת בבבא מציעא (דף ע"א ע"ב) בשם רב שלום גאון כיון דלגבי קידושין הרי הוא כישראל דאמרינן שמא יתחרט ויעשה תשובה, הוא הדין לעניין רבית וכו'. ונראה מדבריו דכשעושה תשובה נעשה ישראל למפרע. ונהי דאנן לא קיימא לן כוותיה לעניין רבית, שאין אנו מצווין עליו בדבר שנתנה תורה טעם משום וחי אחיך וגוי וזה אינו בר החייאה... מכל-מקום כששב, ואפילו רק הרהר בתשובה, הוא כישראל גמור. והנה מרן הגאון בעל חתם סופר (יו"ד סימן שמא בד"ה ובלאה"ג), כתב בעובדא דיליה במומר לעבודה זרה לתיאבון, שקרוב לוודאי וסברא גדולה שסמוך למיתתו בראותו כי מטה ידו ופנה למעלה לאלקי אבותיו... מכל-מקום, כיון דרק לתיאבון עבר ואז פסקה תאוותו מסתברא דחוזר בתשובה... ועל כן במחלל שבת בפרהסיא לתיאבון לעניין חילול שבת בפיקוח נפשות עבורו, אין לדין בזה אלא מה שענינו רואות, אם נראה שמהרהר בתשובה רשאי לחלל שבת עבורו.

שו"ת חתם סופר (יו"ד סימן שמא):

אחד מאנשי חיל המלך בארץ ישמעאל מת בבתי החלאים ויודע הדבר לגמילות חסדים מבני עמינו. ויבוקש הדבר וימצא כי הוא מהול. ויחקרו אצל שומר החלאים ואמר כי לא נודע לו מנו ומנו, כי בא אליו בחליו והנה נמצא לו תועבה תלוי לו בצווארו כנהוג אצל בעלי דת ההוא, ונסתפקו אי שפיר דמי להתעסק בקבורתו. ושאלו לצורבא מרבנן מתלמידינו שהיה שם, והורה להם להשתדל בקבורתו, וכן עשו וגם הביאוהו לקברי ישראל. ועתה פקפקו איזה לומדים על הוראה זו. ותלמידי הני"ל ביקש ממני להודיעו דעתנו בזה... ובלאו הכי נראה לי דהוה ליה ספק ספיקא להחמיר ספק המיר ספק לא המיר, ואם-תמצוי-לומר המיר שמא וקרוב לוודאי שב והתחרט קודם מותו, אפילו בהרהור תשובה בעלמא מהני, כמוכח מההוא דקידושין על-מנת שאני צדיק אע"פ שהוא רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בליבו... הכא נמי סברא גדולה יש דסמוך למיתתו בראותו ידו מטה פנה למעלה לאלקי אבותיו. והדברים ק"ו מהא דהבאתי לעיל מש"ס דעבודה זרה, דבשעת הגזירה דאמרינן אי-אפשר דליכא חד דלא פלח לעבודה זרה בראותו ישראל ידיהם מטה ע"כ חוזר הוא לדתם של עכו"ם והשתא התם חשדינן לישראל כשר דחוזר לדת שאין בו ממש בעת צר, מכ"ש בהיפוך דבעת צר לו יחזור לדת אמת. ובפרט כי רוב המומרים אינם מאמינים בעבודה זרה רק לתיאבון בעלמא, ובשעה שבטלו כל תאוותיו סמוך למיתתו ויודע שעתיד לעמוד לדין חוזר ומתחרט.

² כ"כ שו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן קמא): "מומר שמחלל שבת בפרהסיא... שמסתמא ישוב... רשאי לחלל שבת עבורו"; שו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן קמג): "ובגוף הנידון שלנו כבר כתבתי במכתב הראשון, דאין לדין בזה אלא מה שענינו רואות, אם המסוכן קרוב לתשובה ונראה מתחרט, כי בלאו הכי צריך בחינה לזה אם היה רשעו רק לתיאבון דהיינו דלא שביק התירא, ובאופן כזה אמרתי דנראה לי להתיר". ברם, ראו: שו"ת מחנה חיים (ח"ב יו"ד סימן ס ד"ה ובהו יש לי) שהביא את "אשר כתב לי הגאון הצדיק הרב רבי משה שיק נ"י אב"ד חוסט על דברי הפרי מגדים שהבאתי". הרב חיים סופר ממאן בסברת המהר"ם שיק ולדבריו: "דיש כאן חזקת קמא שהיה רשע ורוב אינם חוזרים ויש רוב וחזקה כנגדו... ולפי מה שכתב, לו יהיה שישבו אח"כ ויחזור להיות בכלל ישראל אשר מותר לחלל שבת בעבורו, אבל עכ"פ עכשיו כל זמן שאינו חוזר בתשובה אסור לחלל שבת בעבורו, דלו יהיה שיחזור בתשובה יהיה מאז והלאה בכלל ישראל, אבל לא למפרע שמעט מזעיר שיהיה בעל תשובה עד שזדונות נעשו כזכויות".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

2. התלבטות הפוסקים

בדברי הפוסקים האחרונים אנו מוצאים את ההתלבטות שלהם ביחס לחילול שבת על אדם חילוני שאינו שומר מצוות.

הנטייה הראשונית שלהם היא לא להתיר לחלל עליו שבת, הן לדעת הפרי מגדים והן לדעת המהר"ם שיק

• לדעת הרב שמואל וואזנר, מעיקר הדין אין לחלל שבת על אדם שאינו שומר מצוות, שכן ההכרעה היא כדברי הפרי מגדים -

שו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן מח):

חופשי שבנסיעתו בשבת קודש נפגע בתאונה והובהל לבית חולים במצב אנוש (מרוצץ) חייו חיי שעה מוגבלים ביותר האם לטפל בו בשבת קודש כאשר כרוך הטיפול בחילול שבת קודש...

דהנה בפרי מגדים עצמו (או"ח סימן שכח ס"ק ו) כתב, וז"ל:

פשיטא לי מומר לחלל שבת בפרהסיא ועכו"ם או מומר להכעיס לדבר-אחר אין מחללין עליו שבת,

ומורידין ולא מעלין נמי אין מחללין שבת...

סוף דבר, דברי הפרי מגדים... ופשטות ההלכה מפורשים לאיסור.³

• הרב אליעזר יהודה ולדינברג כתב שאמנם המהר"ם שיק התיר לחלל עליו שבת, אך הסיבה היא משום שברור לנו שהרהר תשובה בליבו. לפיכך, קשה להתיר לחלל שבת להצלת יהודי המחלל שבת לתיאבון, שהרי רק אם אכן ברור לנו שהוא חזר בתשובה יהיה מותר לחלל עליו שבת -

שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש פרק ה):

דהמהר"ם שיק שם מדגיש במפורש דרך בלתיאבון הוא דלא ברירא ליה דינו של הפרי מגדים, כי יש לומר גבי דידיה בהיות דאינו רק מומר לתיאבון דבראותו עצמו בסכנת מוות ומטה ידו קרוב לוודאי שהרהר בתשובה ופנה למעלה לאלוקי אבותיו, ובדומה למה שכתב רבו החתם סופר ז"ל, אבל במומר להכעיס לא עלה על דעתו כלל להתיר משום זה החילול.

וגם גבי מומר לתיאבון ג"כ לא החליט בהחלטה ברורה שמותר משום כך לחלל עליו, אלא מסר הדבר לראות עיני הרב...

הרי שאפילו כשנראה שמהרהר בתשובה בכל זאת אין רשאי לחלל עבורו כי-אם כשהוא מומר לתיאבון, ובלתיאבון רק כשנראה שמהרהר בתשובה הוא דמסכים המהר"ם שיק להתיר לחלל שבת עבורו...

יוצא לנו איפוא מכל האמור, דקשה למצוא דרך היתר לחלל שבת עבור חולה מסוכן שהוא מומר לחלל שבת בפרהסיא, ובפרט כשהוא מומר להכעיס.

³ בהמשך תשובתו הוא מוצא היתר, ויובא בהמשך.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ב. דרכי היתר להצלת מחלל שבת

1. דרך היתר 1 - חזקת כשרות

לדעת הרב ולדינברג, יש להתיר לחלל שבת להצלת אדם המחלל שבת, משתי סיבות - יש להעמיד אותו בחזקת כשרות, וכן קשה מאוד להגיע להגדרה הלכתית של אדם מומר לתאבון שעליו אין לחלל שבת -

שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש פרק ה אות ז) :

ודרכי ההיתר שיש לנו לדון כשמביאים חולה מסוכן כזה הוא כדלהלן. ראשית, אין כל חיוב כלל וכלל לבדוק ציצייתו של החולה, ויש להעמיד כל ישראל בחזקת כשרות, וגם כשחזותו מוכיח עליו שאינו כ"כ מחזקת ישראל הכשרים השומרים לקיים מצוות התורה, אבל יש להחזיקו שעכ"פ אינו עובר בלהכעיס, וגם עכ"פ אינו מחלל שבת בפרהסיא להכעיס. שנית, גם כשידוע שהוא מחלל שבת בפרהסיא, ישנן עדיין הרבה ספיקות וספק ספיקות בהלכה אם אמנם הנהו כבר בגדר זה של מחלל שבת בפרהסיא שדינו כעכו"ם, כי תלוי הדבר על איזה מלאכה עובר ובפני כמה אנשים הוא עובר, וכן אם הוא לא מכאלה שאינם יודעים מאיסור החמור של עשיית מלאכה בשבת. כן ישנה שיטה גדולה הסוברת דהא דמומר לחלל שבת בפרהסיא הו"ל כמומר לכל התורה כולה אינה אלא מדרבנן, ולפי"ז יש בכלל לדון אם לפי דעה זאת ישנו בכלל הדין שלא לחלל במקום פיקוח נפש עבור מומר לחלל שבת בפרהסיא, מה שלא נזכר באמת מזה בהדיא לא ברמב"ם ולא בשולחן ערוך. ועוד שיטה גדולה אחרת ישנה הסוברת שאינו מקבל דין של מומר לחלל שבת בפרהסיא עד שיעידו בפניו בפני בית דין שחילל שבת בפני עשרה כשרים מישראל... באופן שנדיר הדבר עד מאד שיובא חולה מסוכן כזה שדינו כמומר לחלל שבת להכעיס ובפרהסיא אליבא דכל הדיעות ועכ"פ אליבא דרובם, דאחרת הרי הולכים בפיקוח נפש להקל, והרי אפילו אחר הרוב אין הלכין בפיקוח נפש להחמיר עליו.

2. דרך היתר 2 - משום איבה

דרך היתר נוספת להתיר חילול שבת להצלת אדם המחלל שבת, היא שהימנעות מכך מהווה עבירה על 'שבועת הרופאים' וכן ייגרם מכך סכנה עתידית שלא ירצו רופאים לא-דתיים לטפל בחולים דתיים, אם אכן הרופא הדתי יימנע מלטפל בחילוני.

אך מכל-מקום הציעו הפוסקים שבעת מתן הרפואה באמצעות חילול שבת, יכוון הרופא שעושה כן משום מניעת איבה וכדו' ואז היא מלאכה שאינה צריכה לגופה

~ **שו"ת ציץ אליעזר** (ח"ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש פרק ו) :

בהיות וחוק הרופאים הוא כיום בכל העולם כולו שכתנאי קודם להיכנסם בתפקידם עליהם לקבל עליהם בקבלה גמורה שיטפלו במסירות גמורה עם כל חולה הבא לידם בלי הבדל דת וגזע, ואם ייתפס מי שהוא באיזה רשלנות של טיפול בגלל הבדל דת וגזע אחת דתו להעבירו מתפקידו... ובהאמור יצא לנו היתר כללי להגיש בזמנינו ובמצב שאנו נמצאים כאן בעו"ה טיפול רפואי הכרוך בחילול שבת דאורייתא גם למומרים לחלל שבת בפרהסיא... בהיות שאם רופא דתי יהין שלא להגיש טיפול כזה להם כנגדם, עשרות רופאים לא דתיים ימנעו כתגמול מלהגיש טיפול ליהודי חרדי וע"י זה יסתכנו כמה וכמה.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

וזהו מחוץ מה שרופא זה ענוש ייענש ע"י הממשלה ועד כדי שלילת רישיונו הרפואי, ולכן בעפ"י האמור יש להתיר בהיתר כללי... להגיש גם לכאלו טיפול רפואי גם כשכרוך במלאכות דאורייתא, והרופא יחשוב מחשבת-חישוב בכאמור.

~ לדעת הרב עובדיה יוסף, אמנם מן הדין מותר בזמנינו לרופא יהודי לחלל שבת באיסור תורה להצלת גוי, מכל-מקום עדיף שבמעשו יכוון שעושה כן להציל עצמו ואת ישראל מהשלטונות והאיזמים, כשיטת מהרי"ק שעשיית מלאכה מחשש מוות וייסורים היא מלאכה שאינה צריכה לגופה⁴ -

שו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סימן לח):

נשאלתי מרופאים יראי ה' שעובדים בבתי חולים ציבוריים גם בשבת, האם מותר להם לטפל בחולים נכרים שיש בהם סכנה, המאושפזים בבתי החולים, גם במלאכות דאורייתא... ומה גם אם נצרף לסניף גם שיטת המהרי"ק קולון⁵ וסיעתו, דכל כהאי גוונא חשיב מלאכה שאינה צריכה לגופה... מסקנא דדינא, מעיקר הדין מותר לרופא ישראל לטפל בחולים נכרים אפילו במלאכות דאורייתא, כל שעושה לכוונת הצלתו מעונש השלטונות, והצלת נפשות חולי ישראל המטופלים בבתי חולים נכרים בחוץ לארץ. וכל מה שאפשר לו להשתמט, באופן שיוכל להתנצל שהוא עסוק בחולה יהודי אחר, חייב לעשות כן. ומה טוב אם הנהלות בתי החולים בארץ ידאגו שיהיו רופאים נכרים לצורך זה, וכן אחיות נכריות, כדי שיטפלו בחולי עכו"ם. ורופאי ישראל יטפלו רק באיסורי שבות דרבנן. וכאשר נוהגים בבתי החולים בירושלים שערי צדק וביקור חולים.

ומכל זה יש ללמוד גם לעניין טיפול בחולים חופשיים מחללי שבת בפרהסיא וכו', שמלבד מ"ש כמה אחרונים להתיר מפני שיש לתלות שהרהרו תשובה בלבם... יש להתיר מטעם הנ"ל, שאל"כ יש לחוש מאד שגם רופאים חופשיים יסרבו לטפל בחולים דתיים, ויבואו לידי סכנה. ולפי זה ניחא גם לגבי אדם חילוני שנפצע מתוך חילול שבת ואיבד הכרתו (שאין לתלות שחזר בתשובה), שמוותר לרופא דתי לטפל בו גם במלאכות דאורייתא מטעם הנ"ל.

~ **שו"ת שבט הלוי** (ח"י סימן סה):

עניין איש הכבאי בקהילתכם קרית ספר, שנדרש מארגון הכבאים לצאת בשבת במקרה של תאונות בכביש הראשי הסמוך לעירכם, ושאלתו דמר אם מותר לו לצאת להציל מחללי שבת... וגם בצירוף עונש אם מונע עצמו ומחשש הסתה נגד יראי ה', כסניף לעיקר ההלכה.

⁴ כ"כ שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש פ"ו אות יב-יג).
⁵ שו"ת מהרי"ק (שורש קלו).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

3. דרך היתר 3 - תינוק שנשבה

דרך היתר זו היא דרך לכתחילה, המבוססת על כך שיהודים שאינם שומרי תורה ומצוות היום אינם בגדר מומרים לתאבון או להכעיס, אלא הם בגדר 'תינוקות שנשבו' שהם אנוסים ביצרם מחמת רוח הזמן.⁶ לפיכך יהיה חיוב להציל יהודי מחלל שבת כאשר הוא נקלע למציאות של פיקוח נפש בשבת⁷

• הגדרה

~ שו"ת בנין ציון (החדשות סימן כג) - הרב יעקב עטלינגר (גרמניה, 1871-1798):

והנה עד כה דברנו מעיקר הדין איך לדון מחלל שבת בפרהסיא, אבל לפושעי ישראל שבזמנינו לא ידענא מה אדון בהם אחר שבעו"ה פשתה הבהרת לרוב עד שברובם חלול שבת נעשה כהיתר אם לא יש להם דין אומר מותר שרק קרוב למזיד הוא, ויש בהם שמתפללים תפילת שבת ומקדשים קידוש היום ואח"כ מחללים שבת במלאכות דאורייתא ודרבנן והרי מחלל שבת נחשב כמומר בלבד מפני שהכופר בשבת כופר בבריאה ובבורא וזה מודה ע"י תפילה וקידוש, ומה גם בבניהם אשר קמו תחתיהן אשר לא ידעו ולא שמעו דיני שבת שדומין ממש לצדוקין דלא נחשבו כמומרים אעפ"י שמחללין שבת מפני שמעשה אבותיהן_בידיהם והם כתינוק שנשבה לבין עובדי כוכבים.⁸

~ שו"ת מלמד להועיל (ח"א או"ח סימן כט) - הרב דוד צבי הופמן (גרמניה, 1921-1843):

וכן הגיד לי הרב מו"ה משולם זלמן הכהן ז"ל בשם הגאון בעל שואל ומשיב שכתב שהאנשים מאמעריקא אינם נפסלים ע"י חילול שבת שלהם מפני שהם כתינוק שנשבה לבין הנכרים.

~ הראי"ה קוק (אגרות הראיה, ח"א אגרת קלח עמוד קע-קעא):

אם יחשוב כת"ר כרוב המון הלומדים שראוי בזמן הזה לעזוב להפקר את אותם הבנים אשר סרו מדרכי תורה והאמונה על ידי זרם הזמן הסוער, הנני אומר בפה מלא שלא זו הדרך אשר ה' הפץ בה. כשם שכתבו תוספות (סנהדרין כו ע"ב ד"ה החשוד) דיש סברא לומר שלא יפסל חשוד על העריות לעדות משום דחשיב כמו אונס משום דיצרו תוקפו, וכהאי גוונא שכתבו כן תוספות (גיטין מא ע"ב ד"ה כופין) שכיון שהשפחה משדלתם לזנות חשיבי כאנוסין, כן היא השפחה בישא של זרם הזמן שנתנו לה מן השמים שליטה טרם שתכלה לגמרי ותנדף כעשן, שהיא משדלת בכל כשפיה הרבים את בנינו צעירים לזנות אחריה, הם אנוסים גמורים וחלילה לנו לדון אונס כרצון.

⁶ ראו עוד: שו"ת יביע אומר (ח"א יו"ד סימן יא).

⁷ ראו כן שו"ת באהלה של תורה (ח"ב סימן מו): "אדם חילל שבת בנסיעה ברכבו, התהפך ונפצע. האם מותר לחלל שבת עבורו ולהצילו?... על סמך המקובל בין פוסקי הדורות האחרונים שמחלל שבת בימינו אינו פושע, אלא תינוק שנשבה... וא"כ אי-אפשר לומר על מי שאינו יודע שבת מהי, שלא קרא ולא שנה ולא ראה ולא שמע בביתו מעולם מהי שבת, והוא נוסע לתומו בשבת ודאי שאין לו דין פושע".

⁸ ראו גם במקורות הבאים שציטטו בדברי הבנין ציון: שו"ת בית יצחק (אבהע"ז ח"ב סימן סה): "ומבואר בתשובת בנין ציון (החדשות סימן כג) דרוב פושעי ישראל שבזמנינו יש להם דין אומר מותר, והרבה המחללי שבת מתפללין תפילת שבת ומקדישין ומודין בשבת ומכל-מקום מחללין. והמה כתינוק שנשבה לבין הנכרים אעפ"י שמחללין שבת מעשה אבותיהן בידיהן. על כן נמצאו מקילין ביין שנגעו בהם"; שו"ת מהרש"ם (ח"א סימן קכא): "וראיתי בשו"ת בנין ציון (החדשות סימן כג), דבזמן הזה שמתפללים בשבת, ומודים בבורא עולם, ומלים בניהם, ונוהגים בגיטין וקידושין, שהם עיקרי הדת, יש להקל שלא יהא מגעם עושה יין נסך".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

~ **חזון איש** (יו"ד סימן ב ס"ק טז ד"ה ונראה):

ונראה דאין דין מורדין אלא בזמן שהגחתו יתברך גלוי כמו בזמן שהיו נסים מצוין ומשמש בת קול וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל, והכופרין אז הוא בנליזות מיוחדת בהטיית היצר לתאוה והפקרות, ואז היה ביעור רשעים גדרו של עולם שהכל ידעו כי הדחת הדור מביא פורעניות לעולם ומביא דבר וחרב ורעב בעולם.

אבל בזמן ההעלם שנכרתה האמונה מן דלת העם אין במעשה הורדה גדר הפרצה אלא הוספת הפרצה שיהיה בעיניהם כמעשה השחתה ואלמות ח"ו, וכיון שכל עצמנו לתקן אין דין זה נוהג בשעה שאין בו תיקון ועלינו להחזירם בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שידינו מגעת.⁹

• יישום: הצלת חילוני בשבת

שו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן מח):

חופשי שבנסיעתו בשבת קודש נפגע בתאונה והובהל לבית חולים במצב אנוש (מרוצץ) חיי חיי שעה מוגבלים ביותר האם לטפל בו בשבת קודש כאשר כרוך הטיפול בחילול שבת קודש... דהנה בפרי מגדים עצמו (או"ח סימן שכח במשבצות זהב ס"ק ו) כתב, וז"ל:

פשיטא לי מומר לחלל שבת בפרהסיא ועכו"ם או מומר להכעיס לדבר-אחר אין מחללין עליו שבת, ומורידין ולא מעלין נמי אין מחללין שבת...

סוף דבר, דברי הפרי מגדים... ופשטות ההלכה מפורשים לאיסור.

ורק אפשר ללמד זכות על המקילים בזה, כיון דהרבה מחללי שבת הם תינוקות שנשבו בין הגויים ומומרים, וגם אולי מאמינים במעשה בראשית וכזה אינו מומר לכל התורה לדעת הגאון בנין ציון כאשר הבאתי כמה פעמים בתשובתי.¹⁰

⁹ השווו גם לדבריו בחזון איש (יו"ד סימן ב ס"ק כח).

¹⁰ ראו גם בדבריו שו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קכא): "ומה שכתב כבוד תורתו בענין חילול שבת על החופשים של עכשיו, באמת קשה הדיבור בענין זה, והגדר בזה דעל תינוק שנשבה בין עכו"ם אעפ"י שמתנהג כגוי גמור מחללין". בדבריו במקום אחר כתב לפקפק ביישום 'תינוק שנשבה' לחילונים בימינו, ראו: שו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן קעב): "ואף שראיתי בדעת תורה (יו"ד סימן קכב ס"ק יב) הביא מתשובת בנין ציון (החדשות סימן כג) שאין מחללי שבת דזמנינו נחשבין מומרים גמורים שמעשה אבותיהם בידיהם והם כתינוק שנשבה בין העכו"ם... מכל-מקום צריך עיון רב אם שייך זה בארץ הקודש, שאין לומר תינוק שנשבה לבין העכו"ם, ואם כי הוא תינוק שנשבה לבין החופשים מבני עמינו ה' ירחם, מכל-מקום מי לא יודע משבת קודש. ועוד, הרי כבודו כותב שהוא גם אוכל נבילות וטריפות כנראה פקר בכולהו". לכן לדבריו אין לפדות תינוק בכור אצל כהן שמחלל שבת בפרהסיא: "על כן בעניוית ההלכה נוטה כנ"ל, דצריך לחזור ולפדות, ואין צורך להאריך יותר בזה".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

חילול שבת עבור הבנים

יש שהתירו לחלל עליו את השבת, ולא משום עצמו שכן הוא מחלל שבת בפרהסיא, אלא משום בניו שהם בגדר 'תינוק שנשבה'

~ שו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן סז):

במחללי שבת בארץ ישראל וכיו"ב, די ש מיעוט השכיח דהבנים יחזרו לדת ישראל,¹¹ וגם ידונו תקיפה לעשות בעלי תשובה, אין לנו טעם מספיק לאסור חילול שבת עליהם.

שו"ת שבט הלוי (ח"י סימן סה):

עניין איש הכבאי בקהילתכם קרית ספר, שנדרש מארגון הכבאים לצאת בשבת במקרה של תאונות בכביש הראשי הסמוך לעירכם, ושאלתו דמר אם מותר לו לצאת להציל מחללי שבת... בפרט דאולי נמצאים גם תינוקות וקטנים שלדעת הרבה פוסקים יש להם דין תינוק שנשבה, לא כאביהם.

~ לדעת הרב יוסף שלום אלישיב, מותר לחיילים לאבטח מקומות ואתרי טיול בשבת. ההיתר אינו נובע מדין 'תינוק שנשבה' שמחללים שבת עבורו אלא משום שיש שם גם ילדים קטנים שאינם מוגדרים כמומרים -

הרב יוסף שלום אלישיב (תחומין, כרך ג עמוד 28):

נשאלתי ע"י פלוגת חיילים דתיים שנשלחה בשבת לאבטח אתר בילוי וטיולים הנמצא באזור הסמוך לאזורי מחבלים, האם מותר להם או אף חייבים הם לחלל שבת כדי לאבטח את מי שאינם שומרי מצות המחללים שבת בפרהסיא...

אמנם שמעתי מפי הגר"ש אלישיב שליט"א שפסק באותו עניין שנשאלתי עליו, כי החיילים צריכים לצאת בשבת ולחלל שבת כדי לאבטח מקומות ואתרי טיולים שאליהם מגיעים ונמצאים מטיילים רבים, כשקיימת סכנת נפשות באתרים אלו מפני פגוע מחבלים, אע"פ שאותם מטיילים הם מחללי שבת בפרהסיא.

והוסיף, שבלי להיכנס לבעיית הגדרתם של אחינו שפרשו מהתורה והמצוות, אם הם כתינוקות שנשבו או כמומרין גמורין שעליהם נאמר הדין דמורידין ואין מעלין ואין מחללים עליהם את השבת, מאחר ובין הנמצאים באותם אתרים מצויים בודאי משפחות שביניהם יש ילדים וילדות קטנים, פחות מגיל מצוות, שבדאי אינם מוגדרין כמומרין הרי קיימת החובה להציל נפשם ונדחית השבת מפני זה.

¹¹ על היחס לבניהם הקטנים של החילונים, ראו: שו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן תעו): "ונוכח הייתי כשבא בעה"ב אחד להגאון מטשעבין (רבי בעריש וידנפלד זצ"ל) ושאל שיש לו בית חרושת גדול במקום שרובם ככולם חופשיים, והפועלים שמהם מחללי שבת, ורוצה להעתיקו לבני ברק, והפועלים יהיו שומרי שבת כולם, ויפטר כל הפועלים בבית חרושת שלו עכשיו, ומרן זצ"ל השיב: "פרנסה פוגע בפיקוח נפש ואם הם מחללי שבת בניהם הקטנים אינם מחללי שבת, ואין דוחין נפשות בשביל נפשות, וצריך להתיישב הרבה אם כדאי לפגוע בהם", ושמעתי שגם רבינו החזון איש זצ"ל הסביר בענין צדקה למחללי שבת בפרהסיא שצריך להתחשב בבניהם הקטנים שאין דינם כמחללי שבת בפרהסיא, הרי גדולי ישראל זצ"ל צופים ורואים ודנים מה שאנשים פשוטים לא מדמין כלל"; כעין זה, ראו: שו"ת תשובות והנהגות (ח"ו סימן צ). ראו עוד בשיעור לג, 'פיקוח נפש בממון הציבור', בדברי חוט שני.